

La perspectiva de gènere en la docència dels Graus de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials

**Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials
Desembre 2016**

Ester Oliveras i Marina Muñoz

JUSTIFICACIÓ PLAQUID Ref. 18 2015-2016

Índex

1. INTRODUCCIÓ	5
2. LES XIFRES A LA FACULTAT DE CIÈNCIES ECONÒMIQUES I EMPRESARIALS	6
2.1. L'alumnat.....	6
2.2. El professorat	9
2.3. Altres activitats	11
3. LA PERSPECTIVA DE GÈNERE EN ELS PLANS DOCENTS	12
3.1. Bibliografia en els plans docents	12
3.2. Continguts	13
4. LA PERCEPCIÓ DEL PROFESSORAT	14
4.1. Referència i transmissió de coneixement	14
4.2. Continguts de la docència.....	16
4.3. Estratègies educatives	17
4.4. Formació en la perspectiva de gènere.....	17
5. LA PERCEPCIÓ DE L'ALUMNAT	17
5.1. La percepció sobre l'existència de desigualtats de gènere	18
5.2. Plans docents, professorat i transmissió de coneixement.....	20
5.3. Continguts de la docència.....	22
5.4. Estratègies educatives	25
5.5. La participació en els òrgans de la universitat.....	27
6. CONCLUSIONS.....	29
7. REFERÈNCIES.....	30
8. APÈNDIX.....	31
8.1. Enquesta enviada al professorat versió en català	31
8.2. Enquesta enviada al professorat versió en anglès	34
8.3. Guió semi-estructurat dels grups de discussió amb estudiants.....	37
8.4. Qüestionari pels participants en els grups de discussió	38
8.5. Justificació econòmica	40

Índex de taules

Taula 1. Evolució d'homes i dones alumnes en els Graus de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials (en percentatges).....	7
Taula 2. PDI segons sexe 2014.....	9
Taula 3. Nombre d'hores i percentatge de docència impartida per professorat en funció del gènere	10
Taula 4. Distribució per cursos del professorat home i dona.....	10
Taula 5. Ús de pràctiques de referència i transmissió del coneixement en el gènere	15
Taula 6. Percepció del professorat de les perspectives professionals de les dones en comparació als homes.....	16
Taula 7. Percepció de la incorporació de la perspectiva de gènere a la docència (percentatges)	16
Taula 8. Ús del llenguatge no sexista en la comunicació a l'aula per part del professorat	17

Índex de gràfics

Gràfic 1. Evolució del percentatge de dones matriculades en el Grau d'Economia a la UPF amb la mitjana estatal	7
Gràfic 2. Evolució del percentatge d' homes i dones en Doctorat	8
Gràfic 3. Tipologia d'assignatures per gènere	11
Gràfic 4. Bibliografies dels plans docents classificada per gènere	12
Gràfic 5. Distribució de les assignatures segons la proporció d'autores en la bibliografia dels plans docents.....	13

RESUM

En aquest treball s'analitza la incorporació de la perspectiva de gènere en els Graus de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales de la Universitat Pompeu Fabra. S'observa que tot i l'elevada presència de noies en els Graus la presència de les dones en els estudis de doctorat baixa fins al 30%, per sota de la mitjana estatal.

Les classes als están impartides en un 73% per professorat home i s'observa un cert biaix a que els homes estiguin encara més presents en les classes teòriques i optatives, mentre que les profesores dones tenen més seminaris i assignatures de de primers cursos. De manera adicional, en la resta d'activitats acadèmiques s'observa una forta genderització. Per exemple, en les lliçons d'economia nomès hi ha hagut una dona en 26 anys, en canvi les activitats d'acompanyament i acollida están principalment a càrrec de profesores dones.

En la bibliografia dels plans docents la presència d'autores dones és inferior al 20%. En termes generals, tant entre el professorat com en l'alumnat hi ha poc coneixement de la perspectiva de gènere aplicada a la docència.

Els resultats de l'estudi mostren com la perspectiva de gènere no està present a la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales. Les conseqüències d'aquest fet es tradueixen en la falsa creença d'igualtat entre homes i dones en l'actualitat i en la confiança en l'evolució del temps per eliminar les desigualtats. I sobretot, al oferir una docència cega al gènere, incapacita a l'alumnat a reflexionar sobre aquesta qüestió i no fomenta la visió crítica en l'economia, la societat i l'entorn

Paraules clau: perspectiva de gènere, gènere, docència

ABSTRACT

This study analyzes the presence of a gender perspective in the degrees of the Faculty of Economics and Business at Pompeu Fabra University. Despite the high percentage of female graduate students, the percentage decreases below 30% at doctoral level. This percentage is lower than the national Spanish average.

Male professors teach 73% of the classes and they seem to be more inclined to teach theoretical classes and elective courses. Female professors have a greater tendency to teach seminar classes and compulsory subjects during the first two years of the degrees. Additionally, other academic activities seem to have a strong gender bias. For example, there has been only one female professor for the Opening Academic Lessons in 26 years. On the other hand, activities related to tutoring and supervision are mainly supported by female professors.

In the bibliography of Teaching Plans the presence of women authors is below 20%. In general, professors and students have little awareness of the gender perspective.

The results of the study show that the gender perspective is not present at the Faculty of Economics and Business. The consequences are a false belief of equality between men and women and trust that time will eliminate any remaining inequalities. And above all, by providing knowledge that is blind to gender incapacitates students to reflect on this issue and discourages a critical view on the economy, society and the environment

Key words: gender perspective, gender, teaching

1. INTRODUCCIÓ

Les dones sempre han participat de manera activa en la transformació de la institució universitària, però en aquest procés no hi han estat presents reivindicacions femenines, ni plantejaments feministes. La universitat, en tant que organització, reproduïx els patrons socials que es donen en la societat i, per tant, copia les pràctiques patriarcals que es donen en tots els àmbits d'aquesta.

Paradoxalment, la manca d'una reivindicació feminista dins la universitat es deu a la creença de que no existeix una discriminació cap a la dona en la institució universitària. Algunes autores descriuen el moment actual com estar “*entre el miratge de la igualtat i la inconscència de la desigualtat*”. Es presenta la universitat com un espai privilegiat on la dona és igual a l'home (Pujol, H., Ortiz, A., 2009). Aquesta concepció és falsa, la universitat sembla aïllada del context global en el que actua, i al considerar la situació d'inferioritat de la dona com una discriminació que es produeix per parcel·les i no d'una manera total sobre la personalitat femenina.

Les dades apunten a que la discriminació per raó de gènere no existeix pel que fa a l'accés a l'educació, doncs l'ingrés a un grau universitari està garantit tant per homes com per dones, de fet, segons l'últim informe de la “Universidad en Cifras” (2015), les dones suposen més del 50% de l'alumnat en les universitats, tant en les públiques com en les privades.

Atesa la igualtat en l'accés a la universitat, és si més no curiós, observar com aquest fet no es tradueix en una igualtat en el mercat de treball. Prenent com a referència, l'Indicador d'Igualtat de Gènere de Catalunya del 2015, que va elaborar el Gabinet d'Estudis de la Cambra de Comerç de Barcelona per a l'Observatori Dona, Empresa i Economia, i que té per objectiu mostrar quina és la situació de la dona en comparació amb la dels homes. Observem com en l'àmbit del mercat de treball, els set indicadors utilitzats mostren una desigualtat clara cap al sexe femení.

- 1.- El nombre de dones ocupades és un 13% inferior al nombre d'homes ocupats;
- 2.- La bretxa salarial entre homes i dones és del 19% (salari/hora);
- 3.- En el grup de directius, la bretxa salarial entre homes i dones és del 13%. Per tant, feines amb la mateixa responsabilitat i qualificació estan retribuïdes diferent segons el sexe. Addicionalment, la diferència entre la pensió mitjana d'un home i d'una dona és del 31% i la diferència entre la prestació mitjana d'atur d'un home i d'una dona és del 12%.
- 4.- El nombre de dones ocupades amb contracte indefinit és només un 2% inferior que el dels homes, el que vol dir que la temporalitat en la contractació afecta indistintament per sexe; Indicador d'Igualtat de Gènere de Catalunya En canvi, la desigualtat sí afecta en el tipus de jornada: el 26% menys de contractes a temps complet en dones que en homes. O dit d'una altra manera, el 73% dels contractes a temps parcial són de les dones. Això se suma que el salari per hora d'un contracte a temps parcial és un 34% inferior al preu hora d'un contracte a temps complet (10,68 euros enfront 16,11 euros).
- 5.- En l'àmbit de l'empresa, i que afecta per tant a estudiants que han passat per les aules de la Facultat, les dones que ocupen llocs de direcció és un 45% inferior al dels homes i aquest percentatge no ha variat respecte al 2005. Tot i que les dones ocupen un lloc important a les empreses i institucions es detecta un “sostre de vidre” que les dificulta promocionar als llocs de direcció. El percentatge de dones en els consells d'administració és molt baixa (un 17% en les grans empreses a Espanya segons la Comissió Europea el 2015).

Existeixen diverses teories que justifiquen la diferència salarial: capital humà, segregació ocupacional i diferència de comportament en l'inici de la carrera professional però van més enllà de l'objectiu d'aquest informe.

Tenint en compte el que s'ha exposat fins al moment, resulta necessari analitzar quin paper juga la universitat a l'hora de perpetuar les diferències de gènere en la societat. Les diferències poden sorgir de les experiències a les que estan exposades les dones en el procés educatiu. Podria estar passant que el procés universitari actual està col·laborant a uns resultats professionals no equitatius i per tant, aquest procés ha d'estar sotmès a debat.

En aquest sentit, ja existeixen iniciatives a nivell mundial que poden ajudar a establir accions en aquesta direcció. Per exemple, l'any 2007 es van crear els Principles for Responsible Management Education (PRME) per tal d'assegurar una gestió inclusiva i sostenible en els reptes del mileni. Al Març del 2010 UN Women va llançar el Women's Empowerment Principles, que breument serien els següents:

1. Promoure la igualtat de gènere des de la direcció al més alt nivell.
2. Tractar a tots els homes i dones de forma equitativa en el treball - respectar i defensar els drets humans i la no discriminació.
3. Vetllar per la salut, la seguretat i el benestar de tots els treballadors i treballadores.
4. Promoure l'educació, la formació i el desenvolupament professional de les dones.
5. Dur a terme pràctiques de desenvolupament empresarial, cadena de subministrament i màrqueting a favor de l'enfortiment de les dones.
6. Promoure la igualtat mitjançant iniciatives comunitàries.
7. Avaluar i difondre els progressos realitzats a favor de la igualtat de gènere

L'objectiu d'aquest estudi és explorar la perspectiva de gènere en els estudis de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales de la UPF des del punt de vista del professorat i de l'alumnat, així com també examinant els continguts dels plans docents.

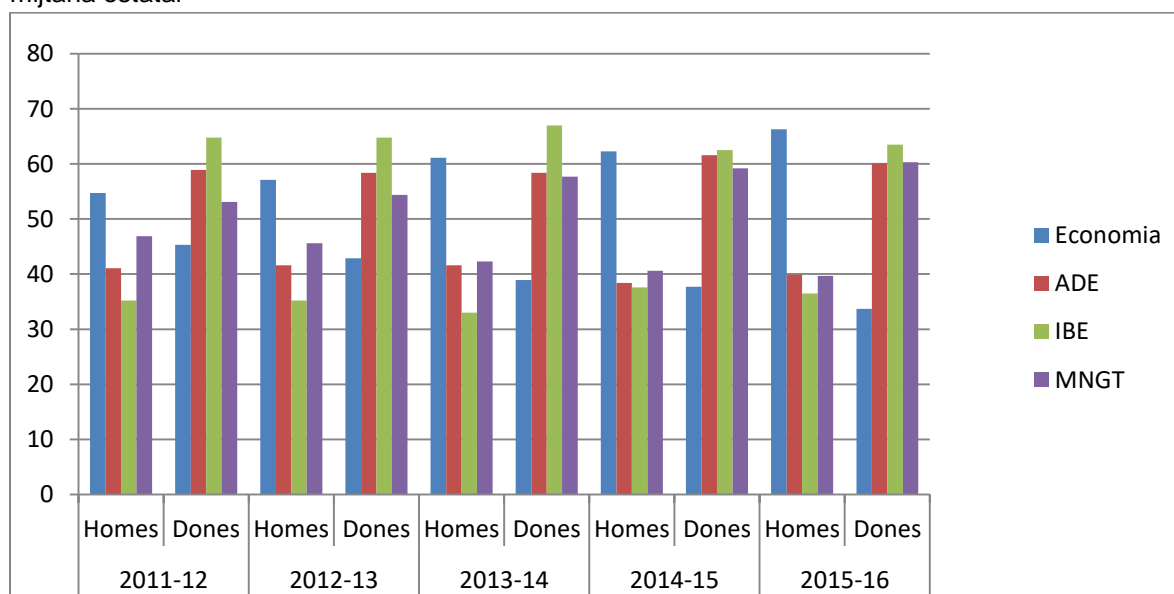
En l'apartat següent d'aquest informe es recullen les dades de gènere de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales, en el tercer apartat es recullen les opinions del professorat recollides a través d'una enquesta. A continuació, es mostren algunes de les frases recollides en focus grups realitzats a estudiants. Per últim, es recullen les conclusions principals.

2. LES XIFRES A LA FACULTAT DE CIÈNCIES ECONÒMIQUES I EMPRESARIALES

2.1. L'alumnat

Tal i com s'observa en la taula següent, les titulacions d'Administració i Direcció d'Empreses, Management i IBE són graus molt feminitzats, en els que la majoria de l'alumnat són dones, amb l'excepció del Grau d'Economia en el que el percentatge de dones ha anat disminuint en els últims anys. Destaca la disminució de la presència de dones en el grau d'Economia durant els darrers quatre anys, que ha passat d'un 45% a un 34%. D'altra banda, la presència de dones al grau de Management ha incrementat durant aquest període.

Gràfic 1. Evolució del percentatge de dones matriculades en el Grau d'Economia a la UPF amb la mitjana estatal

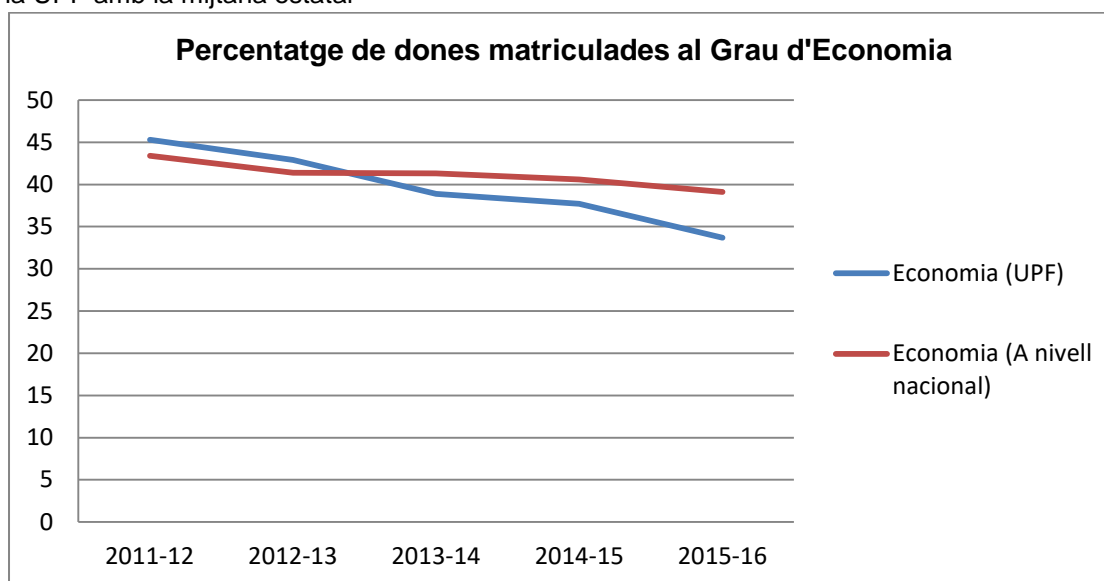
Taula 1. Evolució d'homes i dones alumnes en els Graus de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials (en percentatges)

	2011-12		2012-13		2013-14		2014-15		2015-16	
	H	D	H	D	H	D	H	D	H	D
Economia	54,7	45,3	57,1	42,9	61,1	38,9	62,3	37,7	66,3	33,7
ADE	41,1	58,9	41,6	58,4	41,6	58,4	38,4	61,6	39,9	60,1
IBE	35,2	64,8	35,2	64,8	33	67	37,6	62,5	36,5	63,5
MNGT	46,9	53,1	45,6	54,4	42,3	57,7	40,6	59,2	39,7	60,3

Font: UPF en xifres

Comparant l'evolució del percentatge de dones matriculades en el Grau d'Economia es pot veure que és inferior a la mitjana de l'Estat Espanyol.

Gràfic 2. Comparativa de l'evolució del percentatge de dones matriculades en el Grau d'Economia a la UPF amb la mitjana estatal

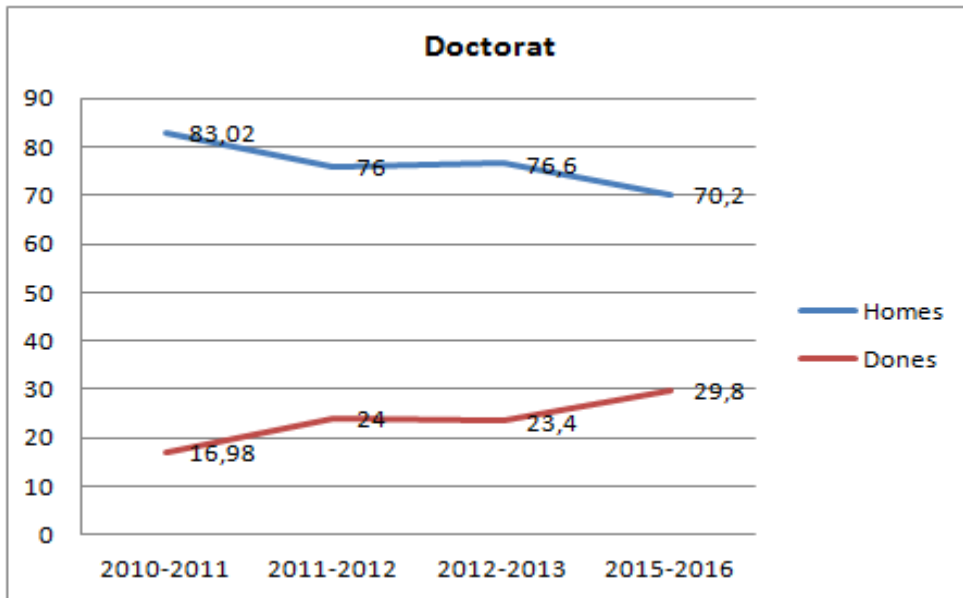

Font: elaboració pròpia a partir de UPF en xifres i dades del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte

Tot i que no és l'objecte d'aquest informe, pot ser il·lustrador de veure el percentatge d'estudiants dones que continuen els seus estudis a nivell de doctorat. A la UPF, veiem que un 70% són homes i un 30% dones. Tot i la clara evolució positiva dels darrers anys, sorprèn que l'elevada presència femenina que hi ha durant els graus de la Facultat no continuï després a nivell de doctorat.

Això és especialment preocupant per a la UPF, donat que a nivell agregat de les universitats catalanes, les dones suposen el 52% i els homes el 48% (La Universidad en cifras). A l'Estat Espanyol el percentatge de dones matriculades en el doctorat d'economia és del 38,6%. Una possible explicació és que hi ha un aprenentatge ocult durant els graus que va minvant la confiança de les dones en poder seguir estudis de doctorat, és l'anomenat hidden curriculum.

Gràfic 2. Evolució del percentatge d' homes i dones en Doctorat

Font: UPF en xifres.

2.2. El professorat

Segons dades de UPF en xifres, en la Taula següent es mostra la distribució per sexe a tots els departaments de la Universitat. Es pot veure que el d'Economia i Empresa és el que té una presència més baixa en el nombre de dones, fins i tot per sota del Departament de Tecnologies de la Informació i la Comunicació.

Taula 2. PDI segons sexe 2014

Departament	Sexe (%)	
	Homes	Dones
Ciències Experimentals i de la Salut	53,0	47,0
Ciències Polítiques i Socials	62,5	37,5
Comunicació	64,4	35,6
Dret	62,2	37,8
Economia i Empresa	72,6	27,4
Humanitats	57,9	42,1
Tecnologies de la Informació i les Comunicacions	72,3	27,7
Traducció i Ciències del Llenguatge	29,1	70,9
TOTAL UPF	60,4	39,6

Font: UPF en xifres.

Analitzant les hores de classe impartides durant el curs acadèmic 2014-15, s'observa que el 73 % de les hores de docència són impartides per homes i el 27% per dones. En els focus grups als estudiants hi havia la percepció de que els seminaris i pràctiques estan més aviat impartides per

dones professores. En la taula següent es pot veure que les dones imparteixen, aproximadament, el 30% de les hores de seminaris i el 23% de les hores de teoria, per tant sí que sembla que existeix un cert biaix.

Taula 3. Nombre d'hores i percentatge de docència impartida per professorat en funció del gènere

	Seminaris		Teoria	
	Hores	%	Hores	%
Homes	6.446,9	69,90%	6.245,5	76,45%
Dones	2.721,25	30,10%	1.924	23,55%
Total general	9.123,15	100,00%	8.169,5	100,00%

Font: Elaboració pròpia a partir de l'assignació docent del curs acadèmic 2015-16.

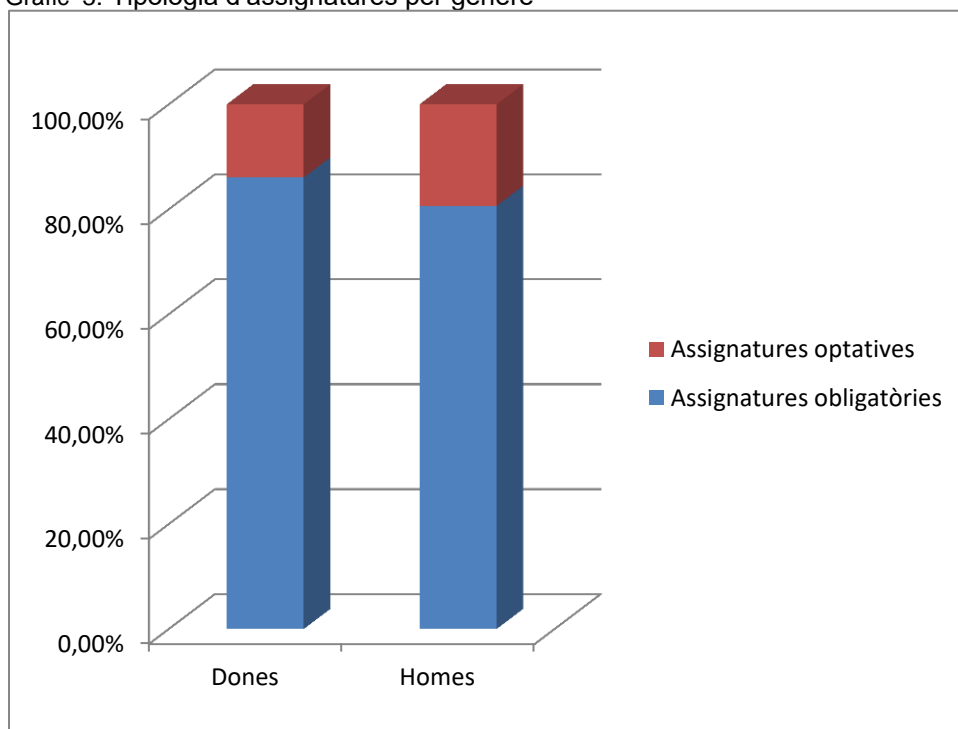
També en les dades per cursos i tipologia d'assignatures s'observa més presència de dones en els primer curs i menys en els cursos de tercer i quart en comparació amb el professorat home. També en les assignatures optatives hi ha més presència de professorat home.

Taula 4. Distribució per cursos del professorat home i dona

	Homes	Dones
Primer curs	26,06%	28,09%
Segon curs	24,76%	26,06%
Tercer i Quart curs	49,17%	45,85%
Total general	100,00%	100,00%

Font: Elaboració pròpia a partir de l'assignació docent del curs acadèmic 2015-16.

Gràfic 3. Tipologia d'assignatures per gènere

2.3. Altres activitats

En la resta d'activitats que es realitzen entorn a la docència s'observen activitats clarament diferenciades per gènere:

- Lliçons d'Economia: Durant la història de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales, hi ha hagut 26 lliçons d'economia i només una d'elles ha estat impartida per una dona. Això implica, que hi hagut varies promocions d'estudiants que no han vist cap lliçó d'economia impartida per una dona.
- Activitat tutorial: Actualment, en l'equip format per tres professores dones.
- Curs d'Introducció a la Universitat. Dirigit per una dona que és la que imparteix la major part de sessions.
- Pràctiques dels estudiants en empreses: Dirigit per una professora dona. Tot i que l'activitat és reparteix entre la directora i un altre professor home.
- Treballs de final de grau: En aquesta activitat existeix un equilibri de gènere entre el professorat.

Aquestes activitats mostren que, a nivell universitari a les dones se les acostuma a carregar amb més tasques d'acompanyament i tutorització d'estudiants. Amb aquestes distincions, els més joves van aprenent que els càrrecs d'autoritat són ocupats per homes i de manera inconscient repeteixen les estructures socials a mida que evolucionen en la seva carrera professional (Brooks, 2007).

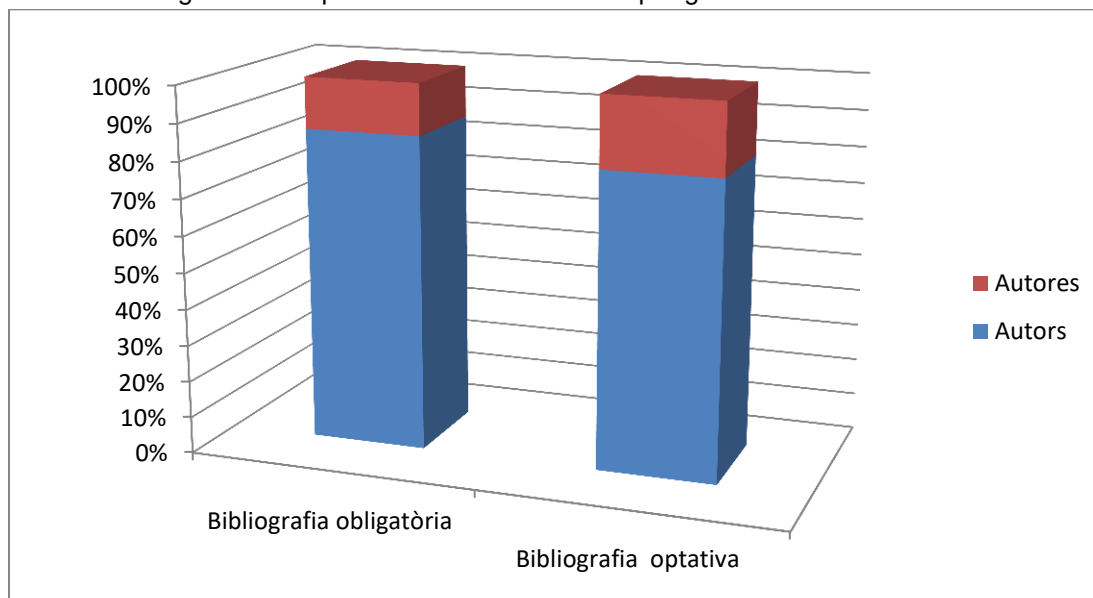
3. LA PERSPECTIVA DE GÉNERE EN ELS PLANS DOCENTS

En aquest apartat es realitza un anàlisi dels plans docents de les assignatures dels diferents Graus de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales en dos aspectes: la bibliografia i els continguts.

3.1. Bibliografia en els plans docents

En el cas de la Bibliografia s'observa que només un 8% de la bibliografia obligatòria prové de dones autores, el percentatge puja fins un 13,6% en el cas de la bibliografia recomanada.

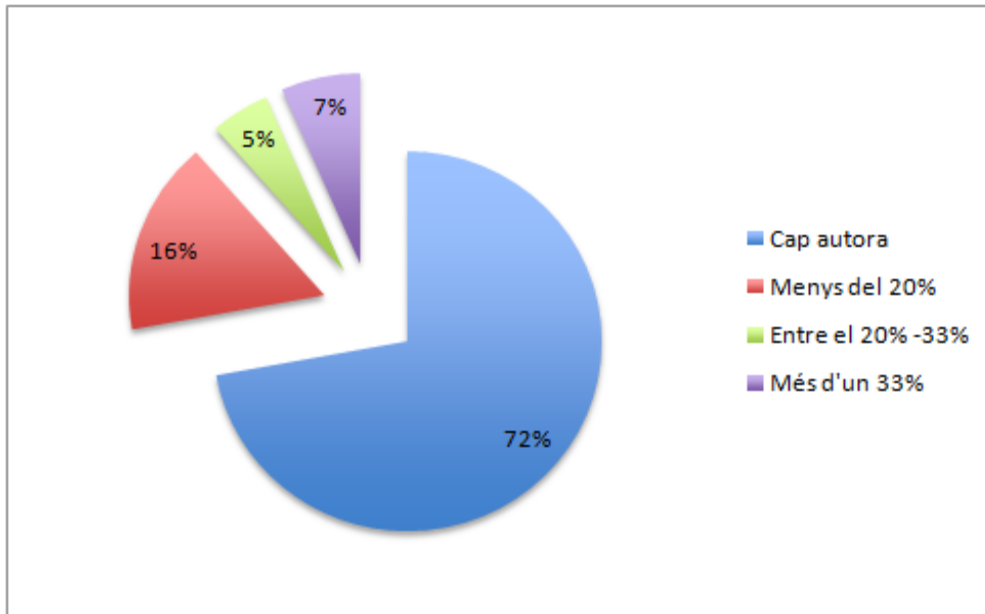
Gràfic 4. Bibliografies dels plans docents classificada per gènere

Font: elaboració pròpia a partir dels plans docents del Graus de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales

També es pot veure que més d'un 70% dels plans docents no inclouen cap referència a autores dones.

Gràfic 5. Distribució de les assignatures segons la proporció d'autores en la bibliografia dels plans docents

Font: elaboració pròpia a partir dels plans docents del Graus de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales.

3.2. Continguts

En l'anàlisi dels continguts de les assignatures, es detecten tres assignatures en les que es pot tractar la perspectiva de gènere d'una manera explícita: Economia Laboral, Recursos Humans II i el Treball de Fi de Grau.

- **Recursos Humans II.** Hi ha dos epígrafs dins dels Temes 1 i 3, on es pot tractar la qüestió del gènere:

Topic 1: Conceptual Foundations of Human Resource Management

Epígraf: Understanding people in organizations: Individual differences in personality, intelligence, and emotional competences

Topic 3: Getting Great Results for the People and the Organization

Epígraf: Psychological pitfalls in evaluating people: Stereotypes, prejudice, and discrimination

- **Economia Laboral:** En aquesta assignatura, actualment, es tracta la diferència de gènere en un tema concret.

Week 5: Discrimination

1. Evidence on Gender Discrimination.
2. Theories of Discrimination.

Adicionalment, a la mateixa assignatura es podria incloure la perspectiva de gènere també en els temes següents:

Week 2: Labour Supply

1. Changes in Labour Supply.
2. Theory of Choice of Hours of Work.

3. Labour Supply over the Life Cycle.
4. Labour Supply and the Family

Week 4: Wage Determination
2. Compensating Wage Differentials

Week 8: Inequality in earnings
1. Measuring inequality
2. Causes of growing inequality

- **Treball de Fi de Grau:**

Proposem al quadre següent vint temes generals d'economia i vint temes generals d'empresa perquè siguin d'ajuda en la determinació del tema final del TFG, que s'hauria d'acordar amb la tutoria del TFG a principis del trimestre:

- Discriminació i igualtat de gènere al mercat de treball (està a la columna de temes d'economia)

4. LA PERCEPCIÓ DEL PROFESSORAT

Durant el mes de Juliol de 2016 es va enviar una enquesta al professorat (veure Apèndix), obtenint 55 respostes, el que suposa un 20,1%. L'enquesta estava disponible en català i en anglès. Del total de respostes, 38 corresponen a professors homes i la resta a dones. Classificant per dedicació laboral, 29 de les respostes corresponen a personal a temps complert.

L'enquesta distribuïda era molt similar a la que es va utilitzar a altres Facultats de la UPF on també s'ha realitzat aquest estudi (Ciències Polítiques i de l'Administració, Dret i Biologia). Les preguntes es van adaptar a les àrees de coneixement pròpies de la Facultat.

L'enquesta estava estructurada en tres grans àrees temàtiques: sensibilització del professorat amb la temàtica; continguts de la docència i formació realitzada. A continuació s'analitzen els resultats per a cadascuna d'aquestes àrees.

4.1. Referència i transmissió de coneixement

Com es pot veure a la Taula 5, el professorat no està massa sensibilitzat amb la temàtica de gènere. Aproximadament un terç del professorat que ha contestat l'enquesta afirma que motiva el pensament no estereotipat d'homes i dones als seus exemples i incorporen algun exemple en el desenvolupament d'algun tema. En canvi, la resta d'accions, resulten molt menys freqüents. Cap dels enquestats afirma haver intentat equilibrar el nombre d'autors i autores a la bibliografia i només un 7% visibilitza el nom complert dels autors i les autores en el pla docent.

Si posem èmfasi a les diferències entre professors i professores, n'hi ha dues d'importantes. Així, un 21% dels professors assegura "Motivo el pensament no estereotipat d'homes i dones als meus exemples de classe", mentre que és únicament d'un 11% en el cas de les professores. D'altra banda,

un 14% de les professores afirma “Centro algun dels debats de les sessions de seminari amb aspectes relacionats amb el gènere”, tan sols afirmat per un 3% dels professors.

Taula 5. Ús de pràctiques de referència i transmissió del coneixement en el gènere

	N	%
Intento fomentar la participació equilibrada de nois i noies a classe.	20	36%
Motivo el pensament no estereotipat d'homes i dones als meus exemples de classe.	17	31%
Incorporo algun exemple en el desenvolupament d'algun tema.	15	27%
Incorporo algun(s) tema(es) en el contingut de l'assignatura directament relacionat(s) amb el gènere.	7	13%
Centro algun dels debats de les sessions de seminari amb aspectes relacionats amb el gènere	7	13%
Faig explícita una posició crítica en situacions en què s'invisibilitzen o sub-representen les dones en el meu àmbit d'estudi.	6	11%
Tracto de manera transversal l'impacte diferenciat del gènere en els diferents temes de l'assignatura.	5	9%
Incoporo algún epígraf o sub-tema en el contingut de l'assignatura directament relacionat amb el gènere.	4	7%
Visibilitzo el nom complet dels autors i de les autores de la bibliografia del curs en el pla docent.	4	7%
Equilibro el nombre d'autors i d'autores a la bibliografia del curs.	0	0
Cap de les anteriors.	14	25%

També s'ha explorat quina és la percepció del professorat respecte a les oportunitats que tenen els estudiants un cop s'han graduat. En general, s'observa que sí que hi ha certa consciència de que existeixen desigualtats de gènere sobretot en les perspectives de promoció professional i en l'accés a llocs de responsabilitat. Pel que fa a la qüestió salarial, hi ha gairebé un 50% del professorat que pensa que són iguals, tot i que les estadístiques oficials constantment mostren una situació desequilibrada, amb pitjors condicions cap a les dones. També sorprèn que gairebé un terç del professorat percebi que les dones tenen un millor o igual accés a llocs de responsabilitat. Segons Aviles i altres (2016), el 19,83% dels membres del consell d'administració de les empreses del IBEX-35 són dones.

Taula 6. Percepció del professorat de les perspectives professionals de les dones en comparació als homes

	Pitjor	Igual	Millor
Salari	47%	49%	4%
Les perspectives de promoció professional	55%	41%	4%
Les oportunitats de trobar una feina	23%	63%	13%
L'accés a llocs de responsabilitat	68%	28%	4%

4.2. Continguts de la docència

En aquest apartat s'analitza si el professorat considera que aplica la perspectiva de gènere a la seva docència. A l'hora de formular aquesta pregunta s'aportava la definició següent:

“La perspectiva de gènere implica aproximar-se a la realitat que estudiem identificant les mirades dels dos gèneres i les seves relacions de desigualtat. Les relacions de poder favorables als homes com a grup social i discriminatòries per a les dones que han estat constituïdes socialment i han impregnat la societat, la cultura, la política i l'economia, articulant-se sovint amb altres relacions socials, com les de classe, ètnia, edat o preferència sexual”

En preguntar si consideren estar aplicant la perspectiva de gènere, un 23% afirma fer-ho davant d'un 50% que ho nega. El fet de disposar d'un títol de doctor o doctora no influeix en aquesta resposta, en canvi haver rebut formació específica en el tema sí que influeix.

Taula 7. Percepció de la incorporació de la perspectiva de gènere a la docència (percentatges)

	Total	Gènere		Doctor/a		Formació rebuda	
		Dona	Home	Si	No	Si	No
Sí	23	20	24	24	20	33	19
No	50	40	54	51	47	27	59
No ho sé	27	40	22	24	33	40	22

Pel que fa a la factibilitat d'incorporar la perspectiva de gènere, en una escala d'1 a 4 on 1 correspon a “Gens factible” i 4 a “Molt factible”, la mitjana dels enquestats/des és de 2,32. Així, la dels enquestats és de 2,25 i la de les enquestades 2,5. Si ho observem per àrees, podem determinar algunes diferències. Cal aclarir que el fet que les enquestades presentin aquesta gran variància és causat pel fet que hi ha menys observacions. L'àrea en què s'ha considerat més factible incorporar la perspectiva de gènere ha estat “Dret”, tot i que només hi ha dues observacions i són d'enquestades. Per darrere de “Dret”, “Direcció d'Empresa i Estudis de les Organitzacions” presenta una mitjana de 3 (tenint 7 observacions), i “Economia Experimental i del Comportament”, que únicament té una observació, masculina, de 3 –“Bastant factible”-. Per darrera d'aquestes, trobem en el següent ordre: “Microeconomia”, “Finances i Comptabilitat”, “Economia Laboral, Pública i de la Salut”, “Estadística, Econometria i Mètodes Quantitatius”, “Macroeconomia” i finalment “Història Econòmica i de l'Empresa”. Podem observar que les enquestades ho veuen més factible que els enquestats en les àrees de “Microeconomia”, “Economia Laboral, Pública i de la Salut”, “Finances i Comptabilitat”, i “Història Econòmica i de l'Empresa”, mentre que els enquestats ho veuen més factible que les

enquestades en les àrees de “Macroeconomia”, “Direcció d’Empresa i Estudis de les Organitzacions” i “Estadística, Econometria i Mètodes Quantitatius”.

4.3. Estratègies educatives

Pel que fa a la participació de l’alumnat en les classes magistrals i als seminaris, existeix la percepció majoritària que nois i noies participen per igual, amb un 66% de les respostes en el cas de les classes magistrals i un 60% als seminaris. Curiosament, les dones enquestades perceben que les noies participen més en els seminaris que els homes enquestats.

Respecte a l’ús d’un llenguatge neutral, un 67% del col·lectiu enquestat assegura utilitzar-lo sempre, mentre que un 31% no hi presta atenció. Les dones presten més atenció a l’ús del llenguatge neutre.

Taula 8. Ús del llenguatge no sexista en la comunicació a l’aula per part del professorat

	Total	Homes	Dones
No hi he prestat atenció	31	32	27
Només en la comunicació escrita (exercicis, materials del curs, etc.)	2	0	7
Sempre, tant en la comunicació oral com en l’escrita	67	68	67

El llenguatge no és una variable neutra, ajuda a construir una realitat social i, per tant, pot contribuir a consolidar o a enderrocar els estereotips de gènere (Sanahuja, 2007). Cal anar amb compte a no referir-se constantment a figures únicament masculines (el director, l’empresari, el catedràtic, etc...).

4.4. Formació en la perspectiva de gènere

S’observa que un 31% ha tingut formació en perspectiva de gènere. Les dones en una proporció superior a la dels homes. Curiosament, les persones enquestades sense doctorat han rebut més formació que les que tenen aquesta titulació. Respecte a la perspectiva de gènere aplicada específicament a la docència, un 91% afirma no haver-ne rebut.

Finalment, es va preguntar si els enquestats s’havien informat pel seu compte sobre la perspectiva de gènere en la docència. Un 70% dels enquestats/des assegura no haver-ho fet. Un 11% s’ha informat per altres mitjans, un 11% ha buscat informació per internet i un 6% ha demanat informació a altres companys/es. Finalment, un 2% ha llegit un manual. Els enquestats i les enquestades presenten diferències importants: només un 24% dels enquestats s’ha informat d’alguna manera, mentre que en el cas de les enquestades és un 41%.

5. LA PERCEPCIÓ DE L’ALUMNAT

Es van realitzar diversos grups de discussió amb estudiants de segon, tercer i quart curs dels diferents graus de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales per tal de conèixer la percepció de l’alumnat en relació al nivell de l’incorporació de la perspectiva de gènere en la docència. Els grups de discussió van tenir una durada al voltant de 40 minuts, van ser enregistrats en

vídeo i van tenir lloc al Campus de Ciutadella de la UPF durant els mesos de maig i juny de 2016. Van ser moderats pel professorat i personal col.laborador.

El guió semi-estructurat dels grups de discussió es pot consultar a l'apèndix i és el mateix que es va utilitzar en l'informe de la Perspectiva de Gènere en la docència del Grau en Ciències Polítiques i de l'Administració.

En relació a la composició dels grups, un va ser mixte, i els altres dos no mixte (un només format per noies, i l'altre només per nois). D'aquesta manera volíem comprovar si la composició dels grups afecta al resultat del debat. La composició dels grups va ser la següent:

- 26 de Maig 2016. Grup de discussió de dones format per estudiants dels graus de Management, Doble Grau i IBE i moderat per Marina Muñoz.
- 8 de Juny 2016. Grup de discussió d'homes dels graus format per estudiants d'Economia, ADE i IBE i moderat per Joan Miralles.
- 15 de Juny de 2016, grup de discussió mixt format per estudiants de tots els graus de la Facultat i moderat per Ester Oliveras.

La crida a la convocatòria als grups de discussió es va realitzar a través d'un missatge al Campus Global en el que no es feia esment a la temàtica de gènere.

ENS INTERESSA LA TEVA OPINIÓ

Es busca alumnat de segon, tercer o quart dels graus de ADE, ECO, MNG, IBE i Doble Grau per a participar en un Focus Grup sobre la Qualitat de la Docència. Es donarà un val de donarà un val de 10 € de l'Abacus als estudiants participants. Data límit per a la inscripció: dijous 5 de maig.

[Inscripcions](#)

5.1. La percepció sobre l'existència de desigualtats de gènere

La conversa en tots els grups va començar amb una pregunta general per tal d'enquadrar el tema que s'anava a discutir. Se'ls va preguntar sobre la percepció de la desigualtat de gènere en l'àmbit social, econòmic i/o polític. En un inici, trobem respostes força variades, alguns dels participants consideren que no existeix la desigualtat de gènere en l'àmbit universitari.

"Jo en el meu cas no n'he vist."

"No ens hem trobat res així..."

"Algo fuerte yo no..."

"I tenim professors tan homes com dones, si que hi ha més homes però...no crec que sigui rellevant...realment." (Noies, grup no mixte)

"Opino com ella. La vida en general, en l'àmbit social sí que és veritat que hi ha desigualtats. Jo estudio econòmiques i és una realitat que en posicions directives no hi ha gaire dones i les que hi ha cobren menys. Però pel que fa a l'àmbit acadèmic a la UPF no m'he trobat amb cap desigualtat, de fet crec que a la meua carrera hi ha més noies que nois." (Noia grup, mixte).

D'altres consideren que si no hi ha dones conegudes és perquè no hi havia dones amb estudis que poguessin aportar coneixement a la societat. Això és una mostra de la invisibilització de les dones en la història i en el món acadèmic.

“Pero yo creo que si no nos acordamos de autoras es porque no ha habido importantes, porque las mujeres no hemos estudiado nunca, entonces, claro cómo vamos a hacer, sin estudios, investigaciones o algo que valga la pena. Yo creo que es por eso, en cambio, ahora poco a poco habrá más autoras que salgan y nos sabremos más nombres. Recientemente, hay muchas mujeres importantes, como por ejemplo Merkel y a lo mejor Hilary Clinton, quién sabe?...pues es lo mismo...antes no pasaban estas cosas...” (Noia, grup no mixte).

Observem doncs, com situacions de desigualtat com és la invisibilització de les dones en la història i el món acadèmic es veuen com una fet normal i no com una situació de desavantatge històrica soferta per les dones. D'altres consideren que sí que existeixen les desigualtats de gènere, generades per diferències en l'educació des de la infantesa, però que de totes maneres, és una qüestió temporal, i que en un futur aquesta desigualtat haurà desaparegut:

Jo crec que hi ha molta feina feta pel que fa a igualtat i el problema és que amb les generacions que actualment estan vives encara tenim certes coses de generacions anteriors que fomenten la desigualtat però que hi ha tanta feina feta que d'aquí dues o tres generacions desapareixerà. És a dir, és un problema temporal, però la igualtat simplement fa falta acabar-la d'inculcar del tot. En el fons tota la feina que es podia fer jo crec que ja s'ha fet, no es pot fer res més sinó que únicament es pot seguir incidint en el que s'ha fet fins ara. (Noi, grup no mixte)

És veritat que hi ha al llenguatge alguns tipus de masclismes o qualsevol estereotip que es pugui veure estrany que sigui així. Per exemple, en el cas de l'esport, passa que està molt més normalitzat el futbol masculí que el futbol femení per dir-ho d'aquesta forma. Això són tendències que cada cop estant canviant més i crec que al final per inèrcia acabarà desapareixent. També en el cas de la política, jo estic afiliat a un partit i ja veig que sempre a l'hora de decidir qui serà el portaveu o qui serà tal càrrec, posen com a requisit que sigui dona. I no sé jo si això és bo per la desigualtat de gènere. Es com treure-li mèrits propis i que se li hagi d'atribuir un mèrit extraordinari per ser dona. (Noi, grup mixte)

Fins ara, hem pogut observar que la manca de perspectiva de gènere en la docència fa que l'alumnat sigui poc conscient de les desigualtats de gènere i que la confiança en el canvi generacional per eliminar les desigualtats de gènere persisteixi. Ara bé, d'altres creuen que la desigualtat de gènere no desapareixerà si no es prenen mesures:

Estic parcialment d'acord amb 7 en què la majoria d'actes actius de violència de gènere i discriminació tendeixen a disminuir però sí que és veritat que encara, com deia 7, existeix molta actitud passiva moltes coses que donem per fetes, quedant molta feina a fer. Si no les abordem d'una altra manera a com hem estat treballant fins ara no les podrem realment eradicar. Tot això que es deia dels rols del gènere de petits i tot això malgrat que seguim incidint amb el que dèiem ara, si no busquem noves maneres d'eradicar-ho, no acabem eliminant el problema d'arrels. (Noi, grup no mixt)

Altres comentaris que fan referència a les diferències socials:

Jo crec que és un problema molt més profund que no simplement que després a l'hora d'escollir hi hagi discriminació, que n'hi ha; sinó que a l'educar quan som petits ja es fa una diferenciació entre homes i dones i això d'alguna manera fa que ens desenvolupem d'una manera diferent i això fa que hi hagi aquestes diferències entre homes i dones. (Noi, grup mixte)

Justament aquest punt és un punt important en el nostre treball. Aquesta discriminació pot venir d'abans ja que és la pròpia dona que per qüestions socials o personals acaba rebutjant certes posicions com en el cas de l'empresa. (Noia, grup mixte)

5.2. Plans docents, professorat i transmissió de coneixement

Abans de començar la discussió, els participants van omplir un petit qüestionari en el que se'ls demanava un seguit de preguntes relacionades amb el Grau (veure apèndix). En una de les preguntes es demanava als estudiants que anomenessin tres autors i tres autores que haguessin treballat en algun moment del grau.

Dels 17 estudiants que van participar en els focus grups:

- 1 noia va posar el nom d'una autora.
- 13 participants van completar 3 autors homes.
- 2 van recordar 2 autors homes.
- 3 participants no recordaven cap autor ni autora.

De la llista d'autors recordats, alguns eren membres del Departament d'Economia i Empresa: en Benito Arruñada va ser llistat 3 vegades, l'Oriol Amat i en Xavier Sala-i-Martin 1 vegada. La única autora dona recordada, és actualment professora del Departament de Dret de la UPF. Cap estudiant va recordar cap autora vinculada als estudis d'Economia i Empresa, ni de la pròpia UPF ni de fora. Això podria ser conseqüència del desequilibri que s'ha mostrat anteriorment en les bibliografies incloses en els PDAs i les posicions que ocupen les dones dins la Facultat.

Una part de l'alumnat a l'hora d'omplir el qüestionari, se n'adona de la pròpia incapacitat de recordar autores dones i en fan comentaris durant el desenvolupament del focus grup:

Jo crec que sí. De fet, al qüestionari que ens heu passat, jo mateix he estat incapaç de pensar qualsevol autora que fos dona, en canvi, dels homes ens en demanaven tres però jo n'hauria pogut posar sis o set (Noi, grup no mixte)

Nosaltres som d'ADE hem tingut més nois que noies i per exemple al qüestionari a l'hora de ficar autores no en sabem ni una. (Noi, grup mixte)

Jo si dic la veritat no recordo haver llegit cap text o cap comentari fet per una autora, i n'he llegit molts. (Noia, grup mixte)

Els participants en els grups de discussió argumenten que en l'època en la que es van produir els llibres i el coneixement que s'estudia en l'actualitat, no hi havia autores perquè les dones no estudiaven. Això mostra l'evidència de la invisibilització dels treballs de les dones.

És possible que dins la comunitat científica inclús ara tingui més autoritat la firma d'un home que la d'una dona per aquests micromasclismes que queden pel llenguatge o directament pels rols que assumim des de petits, potser per això dins de la comunitat científica la firma d'un home té més autoritat. Es pot aplicar en el cas del cinema també per exemple. Et podria dir molts noms de directors però en canvi de directores no en sé cap. (Noi. Grup mixte)

...sí que és veritat és que tot han sigut autors però per exemple l'assignatura de Markets en que la majoria de textos s'han escrit als anys 90, la majoria de textos són escrits per homes i podrien haver estat escrits per dones. (Noi, grup mixte)

Jo estic d'acord amb el que diu ell però també penso que és feina de les universitats donar-li eco a totes aquestes dones que estan fent recerca. Vull dir, si en el cas de Markets teníem un contingut dens i no hi havia cap dona entenc que hi podria haver discriminació de la dona dins la comunitat científica però un cop arriben tots aquests papers a la universitat, la universitat (Noia, Grup mixte)

Jo penso que també hi ha desigualtats depenent dels professors o bé com passa a la ràdio o a la televisió: molts caps de departament, catedràtics o la majoria de professors fixos són homes. En canvi, pel que fa als associats, hi ha moltes més dones (Noi, grup no mixt)

Altra vegada, tornen a considerar que en un futur aquest problema és resoldrà i que és una qüestió de temps.

Opino que no o almenys això és el que vull pensar. Però sí que al pensar en professors de seminari, que normalment són estudiants de màster o doctorat tenim, com han dit abans, molt més nois que noies. Com deia ell, hi ha una tendència en què això desaparegui, però la veritat és que tenim molts més professors de seminari homes que dones. (Noi, grup mixte)

Se'ls va preguntar pel nombre de professorat, si hi havia una proporció similar de professors i professores al llarg del grau.

Bueno jo...entre alumnes...entre professor i alumne o així no... Però, també, penso que, per exemple, sí que algunes professores, d'algun seminari, potser més que teoria, potser sí que se les escolta menys o que els alumnes els veus més inquietes, més parlant i això, que no potser si fos un home. (Noia, grup no mixte)

Pel que fa a nombre sí, però pel que fa a rang, els que tenien més prestigi sí que eren homes i gent més jove potser sí que eren dones. (No, grup no mixte)

crec que una major ràtio de professores o dones al departament podria oferir més punts de vista. Trobo que aquesta universitat generalment existeix una monotonia. El fet d'incloure nous professors podria canviar les coses (Noi, grup no mixte)

En referència a les diferències en l'estil d'ensenyar a l'aula, els estudiants van comentar:

Yo diría que en general no, pero sí que es cierto que hay algunas. Si hablásemos de patrones masculinos y femeninos, si que se respeta más, creo yo, a las profesoras que se comportan más como hombres. [...] Y si que es verdad que las que tienen un

comportamiento más femenino, porque son patrones que existen más femenino o más masculino, si que se les respeta menos e incluso en un hombre, si el hombre tiene el comportamiento más tajante...(Noia, grup no mixte)

Sí es cierto que se le respetó menos, se le respetó menos por como iba vestida y se habló de su vestimenta de cómo tal, cuando un señor va en chándal o va en traje, se puede hacer un comentario pero... (Noia, grup no mixte)

Jo crec que sí. Les dones empatitzen més amb l'alumne, donen més seguretat a l'hora d'anar a les tutories. Els homes també conviden als alumnes a anar a les tutories però em dona la sensació que no es preocupen tant. (Noi, grup mixte)

Jo m'atreviria a dir que quan hi ha una dona professora se li perd una mica de respecte. Un home té més autoritat i dona la sensació que està més a l'aguait. Quan és una dona, en canvi, se li perd més el respecte. O també perquè l'home molts cops amb això de fer comentaris o una broma sobre el futbol fa que allò sigui més interessant. (Noia, grup mixte)

Si, aquí no m'atreveixo a dir que existeix causalitat, però sí que dels professors que he tingut a la universitat, tinc la sensació que les professores tendeixen a centrar més la classe en l'estudiant, el subjecte de l'estudi, que no en la teoria i els llibres. En aquest sentit són més pròxims i crec que van més d'acord en la filosofia de la universitat de NO a les classes magistrals de 300 persones on es recita Friedman en veu alta. Trobo que són menys dogmàtiques. (Noi, grup no mixte)

5.3. Continguts de la docència

En aquest apartat es demanava als estudiants quin coneixement tenien sobre temes de gènere i en quines assignatures s'han tractat temes on s'incorpori la perspectiva de gènere. En termes generals, es constata que pràcticament no s'ha tingut en compte. Aquesta percepció de l'estudiantat, contradiu la perspectiva del professorat comentada en l'apartat anterior quan un 23% del professorat va afirmar que l'estava tenint en compte.

Por ejemplo, en historia, cuando se habla de la introducción de la mujer en el mercado de trabajo y ya está. (Noia, grup no mixte)

Però realment crec que no es tracta. Són exemples de classes concretes però en general no es tracta. (Noia, grup mixte)

Jo crec que no. L'únic cas on hem tractat aquestes diferències és a Markets, per veure també aquesta diferència entre homes i dones i el seu desenvolupament. (Noi, grup mixte)

M'agradaria afegir que molt ve pel corrent de l'economia estudiat. Preferències a banda, és veritat que en aquesta universitat fonamentalment s'estudia tots els autors clàssics i neoclàssics; més aviat neoliberalisme o liberalisme econòmic i sí que és veritat que en altres punts de vista o en altres maneres d'interpretar l'economia sí que hi ha més presència de dones. És un punt que va lligat. Tot el que ve a ser economia feminista i temes de repartiment de tasques domèstiques... En la xerrada de fa un parell de mesos que van organitzar Post-Crash ja parlaven que hi havia autores fa 70 o 80 anys que debatien cara a cara amb els que estudiem aquí a la universitat i de les

quals no se'ns ha dit gran cosa. També és veritat que perquè una cosa és el corrent de l'economia actual i d'altra banda són les que queden més de banda. (Noi, grup no mixte)

Potser a història de manera transversal alguna cosa que quedava implícita... Com a cas concret que durant la Revolució Industrial moltes dones van anar a treballar a les fabriques. (Noi, grup no mixte)

Jo crec que és un tema delicat en matèria econòmica. Què és més productiu: un home o una dona? No sé si és políticament correcte i pot donar peu a molts malentesos. Jo si que recordo a business economics es ficava l'exemple de què es devaluava abans, un home o una dona? Es deia que una dona perquè l'edat fèrtil era fins als 50 anys mentre que la d'un home era tota la vida. Això va generar debat i va haver-hi malestar. Aquest punt s'ha de tractar més des del punt de vista de justícia social i d'igualtat d'oportunitats que pel fet de qui més, ja que ningú hi guanya. (Noi, grup mixte)

No hem tractat gaire les desigualtats en sí, així que no creiem que podem respondre la pregunta. (Noi, grup no mixte)

Observem, per tant, com la desigualtat de gènere és una qüestió que no està present en les aules de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials. Més tard, es va demanar si havien rebut formació específica sobre gènere:

Sí, jo crec que hi ha prou consciència de les discriminacions que hi ha i que, en veritat, hem de veure com tots som iguals i no hem de discriminar per res. (Noia, grup no mixte)

Des del consell d'estudiants sí, però no des del nivell del professorat. Penso que no hem tractat aquest tema pràcticament cap assignatura. (Noi, grup no mixte)

Jo crec que hi ha un doble missatge, una doble funció. Per una banda com esteu dient la reivindicació que si tu el que vols és repercussió mediàtica, xoc social i tota la resta de coses que es pretenen amb aquestes campanyes, la reivindicació és la manera entenc jo. El que sí que és veritat és que falta per complementar això; un vessant més educatiu. Altre cop; recomano infinitament la xerrada que va fer Post-Crash sobre economia feminista perquè justament explicava això: la teoria econòmica, la realitat més no només numèrica sinó tot el desenvolupament argumental que hi ha darrere aquests moviments. Què passa? Què això no ho pots penjar en una pancarta. Sí que és veritat que falta justament això, complementar aquest missatge tan agressiu i que pot semblar a vegades semblar amb un rerefons més buit amb el que és la teoria que a vegades semblen que vagin a part i haurien d'anar a una. Aquí sí que crec que la Universitat com a institució podria intentar fer aquesta mena de pont o de via. (Noi, grup no mixte).

Sobre l'ús del llenguatge inclusiu o sexista, els estudiants van comentar el següent:

Jo sé el que és, però realment mai m'he parat a pensar abans de parlar com per de deixar de dir unes coses o unes altres. (Noia, grup no mixte)

Però jo veig això més com a jornades o més com un acte puntual o periòdic que no tant a classe quan tractem temes d'econometria. (Noia, grup mixte)

Una estudiant va fer la proposta següent:

Yo creo que al menos debería, o sea, debería estar presente, aunque no se crease una asignatura de género, que podría ser una optativa, me parecería interesante, creo que al menos, en asignaturas normal hacemos, pues cuando se habla, que se diga, por ejemplo que dentro del PIB no está incluido las tareas de cuidado que hacen las mujeres, en general, también las hacen los hombres, pero mayoritariamente las mujeres, pues eso creo que es algo que todo economista debería saber porque es un valor añadido a la sociedad.(Noia, grup no mixte).

Sobre si s'ha tractat el gènere a les classes i quin tipus de tractament se li ha donat:

Ja però, no volem masclisme, però cada vegada hi ha més feminisme. O sigui, ho veig també molt extrem, no cal donar-li tanta importància al feminisme. (Noia, grup mixte)

Clar pot ser és aquest el punt, és detectar el problema, que la gent creu que els homes són superiors o que realitzen aquests masclismes sense adonar se'n, o s'adonen. O sigui és aquest punt de saber si la gent està conscienciada o no, perquè des de la unitat es pot conscienciar la gent, però no es pot canviar la ideologia. Llavors és això que diu ella, veure si la gent està conscienciada, que jo crec que sí, perquè per coses que trobem a classe, el "no vull anar amb tu perquè ets dona". (Noia, grup mixte)

Altres:

No sé si teníeu a....., però va deixar anar un: "es que no és òptim invertir en violència de gènere, a vegades, s'ha de deixar que n'hi hagi". (Noia, grup no mixte)

Sí, es feia el comentari de què la violència de gènere estava perfectament repartida, que el percentatge de dones que feien violència de gènere era molt semblant al d'homes i tothom es va quedar: què estàs dient? (Noi, grup mixte)

Dades del Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat de l'Estat Espanyol mostren que l'any 2016 hi ha haver 44 dones víctimes mortals per violència de gènere.

Un altre comentari:

Comentaris com: "en Ucraïna las mujeres van muy frescas", i va posar la foto d'una dona ucraïana que anava amb poca roba i diu: "mira van así". Jo crec que aquí ja arribes al masclisme. (Noi, grup mixte)

En la discussió sobre la contigüitat de la docència, observem com part de l'alumnat considera que té prou coneixements respecte a les discriminacions que es donen en societat, tot i això, notem que hi ha una manca dels conceptes relacionats amb la igualtat de sexes i la perspectiva de gènere, fet que podria causar que els estudiants siguin incapaços de detectar i combatre situacions de desigualtat. Tot i això, veiem com la inclusió de la perspectiva de gènere de manera transversal en els estudis de grau és una demanda per part d'una estudiant.

5.4. Estratègies educatives

En aquest apartat es va demanar als estudiants sobre les activitats que es realitzen a l'aula i el seu impacte sobre el gènere. Estudis previs demostren que els homes participen més a l'aula, sobretot en grups grans i que les dones es senten més còmodes en grups petits (Referència) . La percepció dels estudiants es mostra en els comentaris següents:

Bueno en mi clase yo creo que sí que hay una mayor participación de hombres, en general. La gente que participa, los que siempre participan, somos dos chicas y siete chicos. (Noia, grup no mixte)

Sobre perquè els nois participen més que les noies

Perquè tenen més coses a dir (Noia, grup no mixte)

Jo també crec que és perquè, a part d'això que diu ella, que és veritat, o sigui, tots els que han parlat han sigut homes i s'han mostrat com més així, no sé, no sé...d'una manera com molt oberta però atrevida, atrevida, per dir-ho així. Quan jo faig algun comentari, jo no ho dic d'aquesta manera com ho diuen alguns d'ells, (Noia, grup no mixte)

Sí sí, com menys vergonya potser, no sé, són com més atrevits. (Noia, grup no mixte)

Y aunque lo digan mal, lo dicen, no se asustan. (Noia, grup no mixte)

Sí perquè jo a vegades diria coses, diria alguna pregunta que tinc o algo i no ho faig perquè no m'acabo d'atrevir a fer-ho, en canvi, potser penso en algun noi que conec, que em ve al cap, s'atreveix més davant de l'altre gent, o li és igual. (Noia, grup no mixte)

Jo penso que sí que hi ha diferències, si perquè hi ha gent a classe que vol participar per tenir més puntuació, i normalment quan participen les dones, participen molt, però fan una intervenció normal, 30-45 segons, però els homes que participen molt, fan intervencions llarguíssimes, es fan molt pesats, i normalment són nois. (Noi, grup mixte)

Jo també veig una diferència, o sigui, en quan al nombre de participacions que es produeixen per part de dones o d'homes, sobretot quan hi ha debats, crec que almenys, des de la meva percepció, hi ha més participació per part d'homes que de dones, potser per aquest condicionament que...o a lo millor només és la meva classe. (Noi, grup mixte)

Sí perquè també hi ha tendència que, més les dones, quan es termina la classe, anem al professor i preguntem, en comptes de parar la classe i dir-li. (Noia, grup mixte)

Sí, justament amb això que deies, a les nostres classes magistrals, algunes són de 100 persones, algunes de 200, i aquí sí que es nota la diferència. I als seminaris, al ser grups reduïts, aquí la diferència desapareix, i potser, també, perquè als seminaris conta la participació, no sé si influeix, però sí que hi ha més igualtat de preguntes. (Noia, grup mixte)

Jo he vist discriminació pel fet de ser home. Algun cop en algun seminari alguna professora com a professora de seminari s'ha dit qui vol sortir a fer aquest exercici i en presentar-se un home i una dona la professora deia "las damas primero por favor. Jo com a delegat algun home se m'ha vingut a queixar perquè li ha passat repetides vegades i clar la puntuació per sortir a la pissarra comptava nota i es sentia perjudicat pel fet que la professora li deia això, però no recordo cap altre cas així escandalós. (Noi, grup no mixte)

Jo crec que no hi ha igualtat de participació (almenys en les nostres classes magistrals el 99% d'aportacions són d'homes) i quant a seminaris hi ha més igualtat, sent el 50-50. (Noi, grup no mixte)

Als meus seminaris hi acostuma a haver més participació masculina quant a sortir a la pissarra i tot, al final es queden a parlar amb el professor i tot... Sempre hi ha la típica noia que vol participar més i tenir bona nota però en general diria que són més tímides i tenen més por, només surten quan és obligatori. (Noi, grup no mixte)

El que sí que és veritat és que en la psicologia més masculina hi ha un component més de competició i això és evident. Jo crec que el fet de participar no ve determinat per si s'és més o menys capaç sinó pel fet aquest de la competitivitat. El que es vol és poder demostrar, destacar. (Noi, grup no mixte).

Observem com la percepció de l'alumnat és que a les classes participen més homes que dones, s'ha de remarcar que, tot i que tres dels quatre graus ofertats per la facultat estan força feminitzats, una major proporció de dones a les aules no es tradueix en la incorporació sistemàtica de la perspectiva de gènere.

En aquesta àrea s'observa també una divergència entre la opinió del professorat en l'enquesta (el 66% del professorat opinava que la participació era paritària) i la percepció dels estudiants.

En referència a si hi ha mesures per tal d'equilibrar la participació a les classes:

Més que respecte al gènere, s'intenten equilibrar respecte als que participen o als que no participen a classe. Si participes molt i la participació és obligatòria potser als últims seminaris et fan callar més i fan participar a aquells que no han parlat però res a veure amb el gènere. (Noi, grup no mixte)

Jo sí que ho he vist alguna vegada amb gènere. Per exemple amb Organizations and Markets, que eren debats amb caràcter molt més ideològic sí que a vegades es buscava una mica més de varietat amb l'opinió no només no fent intervenir els de sempre sinó que també es buscava participació de noies. (Noi, grup no mixte)

Sobre la proposta d'equilibrar la composició dels grups de treball en termes de gènere:

Jo crec que podria estar bé, perquè el fet de què et facin treballar en grup, és per incentivar aquestes habilitats de treballar en grup, i si alhora poguessin atendre un grup mixta, portarien a conèixer amb diferents punts de vista influenciats per diferents camins. (Noi, grup mixte)

depèn molt més de la persona de si és un noi o una noia almenys en el meu cas. No crec que caldria equilibrar-ho, ja que tothom hauria de treballar amb qui se sent més a gust i no obligar a ser noies i nois que em sembla més de primària. Amb l'edat que tenim no existeix cap problema al relacionar-se amb l'altre sexe. (Noi, grup mixte)

Un estudi realitzat als Estats Units demostra que els grups mixtes tenen més potencial en intel·ligència col·lectiva. Sembla que la intel·ligència col·lectiva d'un grup només està moderadament relacionada amb la intel·ligència individual dels membres, suggerint que la diversitat és l'element clau per a trobar millors solucions un grup divers en gènere té més capacitat (Chabris et al, 2010).

Davant de la pregunta de si s'han plantejat l'ús del llenguatge no sexista o de si el professorat fa ús d'aquest llenguatge:

No és una selecció de la universitat un llenguatge desigual, però si el llenguatge ja de per si és desigual, no et pots inventar un nou llenguatge. (Noi, grup mixte)

Però això és una cosa del propi idioma, és a dir, que es podria canviar però no està en nosaltres, que és, tu dius "els professors", no dius "les professores", llavors és això, que potser tots els exemples acaben sent "els directius", però ja inclou o penses que també hi ha alguna dona, és en aquest sentit. (Noia, grup mixte)

Sí, home, la barra de posar una "a". (Noi, grup mixte)

Jo no, jo la veritat és que no, els professors o tots nosaltres no faig diferències. (Noia, grup mixte)

Jo igual la veritat, però perquè penso que és una cosa de l'idioma. (Noi, grup mixte)

Jo si és un tema acadèmic escric com a estudiant d'Economia o ADE i si és un tema personal com a home. (Noi, grup mixte)

També es va demanar si alguna vegada havien escoltat algun comentari sexista a la universitat:

Jo alguna vegada sí que ho he pensat però no m'ha semblat suficientment greu com per fer-hi cap cosa al respecte. Exemples com el cas de què es devalua abans, si l'home o la dona. (Noi, grup no mixte)

5.5. La participació en els òrgans de la universitat

Per últim es va demanar a l'alumnat sobre la participació formal i informal en els òrgans de representació, i en associacions i sobre els rols que ocupaven dins d'aquests espais.

En el cas dels delegats/des de classe:

Nosaltres també, hem tingut un any una delegada i ara hi ha un delegat. (Noia, grup no mixte)

Bueno a la meua classe, sembla que els nois s'impliquen més que les noies, i dedueixo que serà pels rols que dèiem, que volen ser més competitiu i així, però clar, no s'està complint en totes les classes. (Noia, grup mixte)

Jo de la meva experiència, dels delegats de la classe, sempre han estat un noi i una noia, sempre hem sortit així. I després, jo estic en una associació i de 30, hi ha 6 nois i la resta som noies. (Noia, grup mixte).

En referència a les associacions de la UPF:

Sí, bueno en mi caso sí, y también, se tuvo algún debate sobre como tratar la cuestión de género dentro de la asociación. Y bueno, dijimos esto, que no había que darle una importancia superior, la asociación tiene su objetivo, pero sí que había que utilizar un lenguaje inclusivo, había que escuchar a todos por igual y en el caso de los cargos, por ejemplo, se intento mantener la paridad, o sea, yo en ese caso no tengo ningún problema. (Noia, grup no mixte)

Yo, también, otra cosa, bueno esto no, cuando, no sé que día fue, si el día de la mujer o por el estilo, había un cartel de una charla y había unas pintadas en esta universidad que ponían: feminazis no sé qué. Y este tipo de cosas creo que deberían penalizarse o buscar alguna forma de que se visibilizará de que esto si que no puede seguir pasando, si es cierto que en general, en mi vida normal dentro de la universidad, no encuentro ningún problema, pero la gente que a lo mejor reivindique los derechos de la mujer y tal, no debe ser tratada de esta forma despectivamente. (Noia, grup no mixte)

Mirant altres associacions, penso en AIESEC o Amnistia sí que és veritat que estan molt més equilibrats els rols. Sí que crec que hi ha un biaix representatiu és a dir que les associacions i tots aquests sindicats ja respecte al total de la població ja tendeix a ser la gent més conscienciada, més activa, més conscient dels drets, més conscient dels deures. (Noi, grup no mixte)

Als Consell d'Estudiants:

Jo per exemple tots els delegats que conec o companys que estan al consell, no he vist cap dona bàsicament. Crec que només hi ha homes pràcticament. (Noi, grup no mixte).

He anat a diversos plens del consell d'estudiants de Catalunya que fem reunions a Barcelona, Girona, Lleida i majoritàriament, 70 o 80% o més, els estudiants són homes. Aquí a la Pompeu quan hi ha reunió del Consell d'estudiants hi ha molt poques dones. Si no són de polítiques o de dret, de les altres carreres gairebé ningú. (Noi, grup no mixte)

Altres comentaris:

Això és el que parlàvem abans. És un bon anàlisis que es podria fer en l'àmbit acadèmic. El tema no és tant de gènere sinó de carisma, lideratge. És veritat que a la nostra cultura, societat, no sé si a escala humana, es veu que hi ha molts més homes que volen prendre aquest lideratge. En el meu cas sí que crec que hi ha més dones de les que parlem, i totes elles tenen la característica en comú de tenir molta força interna; jo crec que això es dona o no es dona, s'ha de veure. No sé si és perquè es potencien més els homes que les dones, si és una cosa més de genètica, quins motius pot haver-hi darrere de tot això. (Noi, grup no mixte)

Oferint un punt de vista més del punt de vista del claustre universitari, allà els rols estan relativament equilibrats sobretot dins de la representació més del costat de l'esquerra activa més aviat radical (entenem assemblees, SEPC) que també hi ha una correlació alta entre aquest grup i el grup de dones de la universitat i aquest grup té molta canya i les dones d'allà tendeixen a tenir un perfil molt més participatiu, molt més actiu. Per altra banda, curiosament en les posicions més neutrals, menys de lluita activa, la tendència a què hi hagi dones dins la participació va caient. De fet al nostre sindicat, hi ha molt poques noies. Quan tendeixes a buscar dins d'aquests cercles menys reivindicatius la participació cau. (Noi, grup no mixte)

Sí. En la nostra és bastant evident. No per falta d'interès, senzillament ara estem en una època en què no hi ha molts membres actius i estem oberts a rebre noves candidatures i la veritat és que de dones no n'hi ha gaires. En altres sindicats no necessàriament es així. (Noi, grup no mixte)

6. CONCLUSIONS

Tot i que l'accés a les universitats catalanes es produeix en termes igualitaris, en la progressió professional a mig i llarg termini de les dones es produeixen desigualtats. Els arguments que s'utilitzen per a explicar aquesta desigualtat són molt variats: criança, distribució de càrregues familiars desiguals, opcions personals de les dones,... Des de la universitat, creiem que és pertinent posar atenció a les pràctiques a l'aula, per tal de determinar si s'estan produint biaxios que estiguin perpetuant aquestes desigualtats.

Els resultats principals d'aquest estudi són els següents:

- Tot i la feminització dels estudis de Grau de la Facultat, l'alumnat està sotmès a una major presència de professorat home (un 70%).
- La presència de dones en els estudis de doctorat està al voltant del 30%, inferior a la mitjana estatal.
- Hi ha una lleugera tendència a que el professorat home estigui més present a les classes teòriques i optatives, i les dones als seminaris i assignatures de primers cursos.
- En les activitats acadèmiques fora de les classes hi ha una forta genderització de les activitats. En les lliçons d'economia només hi ha hagut una dona en 26 anys, en canvi les activitats d'acompanyament i acollida estan principalment a càrrec de professores dones.
- En la bibliografia dels plans docents la presència de professores dones és inferior al 20%. Això s'ha reflectit en que els estudiants que han participat en els focus grups no han pogut recordar cap dona autora que hagin estudiat.
- En termes generals, en el professorat hi ha poc coneixement de la perspectiva de gènere aplicada a la docència.
- S'observen discrepàncies d'opinió entre el professorat i l'alumnat entorn a quin gènere participa amb més facilitat a classe. Mentre que el professorat percep una participació igualitària, els estudiants manifesten que hi ha una major participació dels homes.

Els resultats de l'estudi mostren com la perspectiva de gènere no està present a la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales. Les conseqüències d'aquest fet es tradueixen en la falsa creença d'igualtat entre homes i dones en l'actualitat i en la confiança en l'evolució del temps per eliminar les desigualtats. I sobretot, al oferir una docència cega al gènere, incapacita a l'alumnat a reflexionar sobre aquesta qüestió i no fomenta la visió crítica en l'economia, la societat i l'entorn.

La Universitat juga un paper important a l'hora de fomentar la participació i visibilització de les dones en l'acadèmia. És per això que la institució universitària té un rol fonamental en la generació de coneixement crític, que és indispensable per a formar una ciutadania activa i sensibilitzada en els valors de la igualtat, cal insistir doncs, en la necessitat d'incorporar la perspectiva de gènere de manera transversal en els estudis de Grau.

7. REFERÈNCIES

Avilés Palacios, Carmen; Garcia López, Maria José; Amat Salas, Oriol (2016) "Female counselors in the Spanish multinational listed companies (2012-14)" presentat al XII Iberian International Business Conference, Madrid 7-8 Octubre.

Brooks, Anne (2007) "Academic women. The society for research into higher education" Bristol (EUA). Open Univesity Press I SRHE. 174.

Chabris. Christopher F.; Pentland, Alex; Hashmi, Nada; Malone, Thomas W. (2010) "Evidence for a Collective Intelligence Factor in the Performance of Human Groups" *Science* 330, 686-688.

CRUE (2015) "La Universidad en Cifras".

Hein, W. (2015) "Defining the terrain for responsible management education. Gender, gender equality and the case of marketing" chapter included in Integrating Gender Equality into Business and Management Education, pp. 98-121.

Dever, L., Mills, A.J. (2015) "Are we still telling female students they can't lead? A content analysis of leadership writings and representations in organizational behavior texts" chapter included in Integrating Gender Equality into Business and Management Education, pp. 165-181.

ODEE (Observatori Dona Empresa Econòmica) (2015) "Indicador d'Igualtat de Gènere de Catalunya" Informe de resultats 2005-2015.

Pujol Estragués, Herminia, Ortiz Guitart, Anna (2009) "Acadèmia i igualtat de gènere: només un miratge?" Documents d'Anàlisi Geogràfic, 55, pp. 129-145.

Sanahuja, Encarna (2007) "Sexisme" a Encarna Bodelón i Maria de la Fuente (coord.) Diccionari-Mapa de Recursos Dona i Àmbit Local, Pub Electrònica, Projecte CIP, ICPS, Barcelona 2007. <http://www.icps.cat/diccionari.asp>.

8. APÈNDIX

8.1. Enquesta enviada al professorat versió en català

Edat:

- 30 - 35
- 36 - 40
- 41 - 45
- 46 - 50
- 51 - 55
- 56 - 60
- 61 - 65
- Més de 65

Sexe

- Home
- Dona

En la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials, en quina àrea o àrees de coneixement s'inscriu la teva docència?

- Direcció d'Empresa i Estudis de les Organitzacions
- Economia de l'Empresa i Organització Industrial
- Economia Experimental i del Comportament
- Economia Laboral, Pública i de la Salut
- Estadística, Econometria i Mètodes Quantitatius
- Finances i Comptabilitat
- Gestió de la Producció i de les Operacions
- Història Econòmica i de l'Empresa
- Macroeconomia
- Microeconomia
- Dret

La teva jornada laboral a la universitat és...

- A temps complet
- A temps parcial

Tens el títol de doctor/a?

- Sí
- No

Quin tipus de docència imparteixes al Grau?

- Tant classes magistrals com seminaris
- Només classes magistrals
- Només seminaris

Inserció professional dels estudiants

Abans de preguntar-te qüestions relacionades amb la docència, voldríem fer-te unes preguntes sobre la inserció professional dels estudiants.

En general, creus que, la situació de les noies és millor, igual o pitjor que la dels nois graduats, en els següents aspectes?

	Millor	Igual	Pitjor	NS
Els salaris				
Les perspectives de promoció professional				
Les oportunitats de trobar una feina				
L'accés a llocs de responsabilitat				

Segons l'informe La universidad en cifras (CRUE, 2012), la presència de les dones a la universitat és la següent: grau 53%, màster 55%, doctorat 51%, i professores 37%. Per què creus que actualment hi ha poc més d'un terç de dones entre el professorat? (RESPOSTA OBERTA)

Docència

En el següent bloc de preguntes et demanem que reflexionis sobre diferents qüestions relacionades amb la teva docència. Tota la informació es tractarà de manera anonimitzada i agregada.

En línies generals, quina creus que és la situació que es produeix amb més freqüència a les classes MAGISTRALS?

- Les noies participen més
- Els nois participen més
- Nois i noies participen per igual
- No ho sé

En línies generals, quina creus que és la situació que es produeix amb més freqüència als SEMINARIS?

- Les noies participen més
- Els nois participen més
- Nois i noies participen per igual
- No ho sé

Tens en compte l'ús del llenguatge neutral pel que fa al gènere en les teves explicacions i en els materials escrits?

- Sempre, tant en la comunicació oral com en l'escripta
- Només en la comunicació escrita (exercicis, materials del curs, etc.)
- Només en la comunicació oral
- No hi he prestat atenció

De la següent llista, selecciona aquelles respostes que siguin d'aplicació a la teva docència:

- Incorporo algun(s) tema(es) en el contingut de l'assignatura directament relacionat(s) amb el gènere
- Incorporo algun epígraf o sub-tema en el contingut de l'assignatura directament relacionat amb el gènere
- Centro algun dels debats de les sessions de seminari amb aspectes relacionats amb el gènere
- Incorporo algun exemple en el desenvolupament d'algun tema
- Tracto de manera transversal l'impacte diferenciat del gènere en els diferents temes de l'assignatura
- Motivo el pensament no estereotipat d'homes i dones als meus exemples de classe
- Equilibro el nombre d'autors i d'autores a la bibliografia del curs
- Visibilitzo el nom complet dels autors i de les autores de la bibliografia del curs al pla docent
- Intento fomentar la participació equilibrada de nois i noies a classe

- Faig explícita una posició crítica en situacions en què s'invisibilitzen o sub-representen les dones en el meu àmbit d'estudi
- Cap de les anteriors

Contacte amb els estudis de gènere

Al llarg de la teva formació, has tingut contacte amb estudis de gènere o temes de gènere en general?

- Sí
- No
- No ho sé

En quin tipus de formació, has tingut contacte amb estudis de gènere o temes de gènere en general?

- Llicenciatura/Grau
- Màster
- Doctorat
- Altres

Especifica en quin tipus de formació has tingut contacte amb temes de gènere:

La perspectiva de gènere en la docència

La perspectiva de gènere implica aproximar-se a la realitat que estudiem identificant les mirades dels dos gèneres i les seves relacions de desigualtat. Les relacions de poder favorables als homes com a grup social i discriminatòries per a les dones han estat constituïdes socialment i han impregnat la societat, la cultura, la política i l'economia, articulant-se sovint amb altres relacions socials, com les de classe, ètnia, edat o preferència sexual.

Seguint la definició anterior, consideres que actualment estàs aplicant la perspectiva de gènere a la teva docència?

- Sí
- No
- No ho sé

Veus factible incorporar la perspectiva de gènere a les assignatures que imparteixes?

- Gens factible
- Poc factible
- Bastant factible
- Molt factible
- No ho sé

T'has informat alguna vegada pel teu compte sobre la incorporació de la perspectiva de gènere a la docència?

- He demanat informació a altres companys/es
- He llegit un manual
- He buscat informació per internet
- M'he informat per altres mitjans
- No

Especifica per quins altres mitjans t'has informat:

Formació específica

Has rebut alguna formació específica sobre la incorporació de la perspectiva de gènere a la docència?

- He assistit a un curs específic
- He assistit a una taula rodona
- Altres
- No

Especifica quina altra formació has rebut:

Per últim, tens alguna proposta sobre com millorar la perspectiva de gènere a la docència dins la facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales?

Hem arribat al final de l'enquesta. Moltes gràcies per la teva col·laboració.

8.2. Enquesta enviada al professorat versió en anglès

Age:

- 30 - 35
- 36 - 40
- 41 - 45
- 46 - 50
- 51 - 55
- 56 - 60
- 61 - 65
- More than 65

Gender:

- Male
- Female

In the Faculty of Economics and Business Sciences, in what area(s) of knowledge do you teach?

- Management and Organization Studies
- Business Economics and Industrial Organization
- Behavioral and Experimental Economics
- Labour, Public and Health Economics
- Statistics, Econometrics and Quantitative Methods
- Finance and Accounting
- Operations and Management
- Economic and Business History
- Macroeconomics
- Microeconomics
- Law

Your employment at the university is:

- Full-time
- Part-time

Do you hold a Ph.D.?

- Yes
- No

Which kind of undergraduate courses do you teach?

- Lectures and seminars
- Only lectures
- Only seminars

Graduate employability

In general, do you think that the situation of female graduates is better, equal or worse than that of male graduates in the following respects?

	Better	Equal	Worse	Don't know
Salary				
Carrer Advancement prospects				
Chances of finding a new job				
Access to positions with responsabilty				

According to the report “The Spanish university in numbers” (CRUE, 2012), the presence of women in the university is as follows: undergraduate 53%, graduate 55%, Ph.D. 51%, and faculty 37%. Why do you think that just over a third of the faculty are women? (OPEN ANSWER)

Teaching

All information will be treated in aggregate and anonymous manner.

In general, what do you think is most common in LECTURES?

- Women participate more actively than men
- Men participate more actively than women
- Men and women participate equally
- Don't know

In general, what do you think is most common in SEMINARS?

- Women participate more actively than men
- Men participate more actively than women
- Men and women participate equally
- Don't know

Do you use a neutral language regarding gender in your oral explanations and written materials?

- Always, in both oral and written communication
- Only in written communication (excericeses, course materials, etc.)
- Only in oral communication
- I have not paid attention

Select those answers that apply to your teaching (MULTIPLE ANSWER, as many as you want):

- I incorporate a topic directly related to gender issues
- I incorporate a section or subtopic directory related to gender issues
- I base some of the debates within seminar sessions on issues related to gender
- I incorporate an example that involves gender in the development of a topic
- I treat cross-wise the differentiated impact of gender in different topics

- I encourage no stereotyped thinking of men and women in my class examples
- I balance the number of male and female authors in the course bibliography
- I spell the complete name of the male and female authors in the course bibliography
- I try promoting a balanced participation of men and women in class
- I express a critical position in situations where women are rendered invisible or underrepresented in my field
- None of the above

During your formal education, have you been exposed to gender studies or gender issues in general?

- Yes
- No
- Don't know

Contact with gender studies

In which education level, were you exposed to gender studies or gender issues in general?

- Undergraduate
- Graduate
- Ph.D
- Others

Specify where you were exposed:

Gender perspective in teaching

Gender perspective means approaching the reality under study from the perspective of both genders and relationships of inequality. The balance of power favorable to men as a social group and discriminatory to women have been socially constituted and have permeated society, culture, politics and the economy, often interweaving with other social relations such as class, ethnicity, age or sexual preference.

According to the previous definition, do you consider that you are applying a gender perspective in your teaching?

- Yes
- No
- Don't know

Do you think it is feasible to include a gender perspective in the courses that you teach?

- Not feasible
- Hardly feasible
- Somewhat feasible
- Very feasible
- Don't know

Have you ever searched for information on how to include a gender perspective in your teaching?

- I requested information from colleagues
- I read a manual
- I searched the Internet
- I looked at other sources
- No

Specify the other sources that you have used:

Specific training

Have you received any specific training on how to incorporate a gender perspective in your teaching?

- I attended a specific course
- I attended a round table
- Others
- No

Specify which other training you have received:

Finally, do you have any proposal on how to improve the gender perspective in the undergraduate education at the Faculty of Economics and Business Science?

We have reached the end of the survey, Thank you for your cooperation

8.3. Guió semi-estructurat dels grups de discussió amb estudiants

1. Per començar, ens agradaria conèixer la vostra opinió sobre la desigualtat de gènere. Quina és la vostra percepció sobre les desigualtats de gènere que es produeixen actualment, ja sigui en l'àmbit social, econòmic o polític?
 2. I en l'àmbit universitari, penseu que actualment existeixen desigualtats de gènere?
 3. Al llarg del grau, considereu que heu tingut una proporció semblant de professors i professores?
 4. Creieu que professors i professores tenen diferents estils de docència (en la comunicació, en l'èmfasi a certs continguts, en la relació amb els estudiants, etc.)?
5. Considereu que heu llegit més lectures d'autors o d'autores? A què creieu que és degut aquest desequilibri?
 6. Quins temes relacionats amb el gènere s'han tractat al llarg del grau, en les assignatures que heu fet fins ara, ja sigui com a tema concret d'una assignatura o incorporat de manera transversal durant el seu desenvolupament?
7. Quan a classe s'analitzen les desigualtats socials, econòmiques o culturals, es té en compte el gènere d'alguna manera?
 8. Creieu que és necessari estudiar temes relacionats amb el gènere?
 9. Considereu que heu rebut suficient formació sobre temes de gènere?
 10. Com us sentiu més còmodes a l'hora del treballar en grup, si són grups mixtes o grups del mateix sexe? Creieu que caldria equilibrar la presència de nois i noies en els grups?
 - a. Creieu que es podrien tenir en compte altres aspectes a l'hora de formar els grups de treball/seminaris?
 11. Creieu que el llenguatge que s'utilitza en els materials docents i a classe són neutrals al gènere?
 12. Quan escriviu, intenteu fent-ho en llenguatge no-sexista? Us ho heu plantejat? Sabeu que és?
 13. Alguna vegada heu considerat que el llenguatge o exemples utilitzats pel professorat eren sexistes? Ho heu compartit amb els vostres companys i companyes? Ho heu comunicat a la Facultat o a alguna altra instància de la universitat?
 14. En els debats que es puguin fer a classe magistral o seminaris, algun cop heu observat actituds sexistes o discriminatòries cap a les noies o els nois? Per part de qui, propis companys/es, professorat? Ho heu comunicat a la Facultat o a alguna altra instància de la universitat?
 15. Considereu que la participació oral a classe és equilibrada entre els sexes, és a dir, nois i noies participen en una proporció semblant? Creieu que hi ha diferències si són classes magistrals o seminaris?

- a. Si es considera que hi ha desequilibri, per quins motius creieu que es pot explicar?
- b. En casos de desequilibri, el professor o la professora tendeix a prendre alguna mesura?
 - i. Considereu que hi ha biaix de gènere en els òrgans de representació dels estudiant a la universitat? (delegats/des, representants dels estudiants en els òrgans de govern / consell d'estudiants / assemblea d'estudiants /associacions o sindicats).
 - ii. Si creieu que hi ha una desproporció important (més nois que noies), per què creieu que passa? En quins espais?
 - iii. En aquelles formes de participació en què s'han d'escollir estudiants i creieu que hi ha diferències de gènere, creieu que es tractaria més d'una qüestió de les dones (es presenten menys) o del conjunt dels estudiants (obtenen menys suport)?
 - iv. Finalment, si participeu en una associació, assemblea o sindicat d'estudiants a la UPF, creieu que s'hi observa alguna desigualtat de gènere en la participació de nois i noies? (ja sigui en la distribució dels càrrecs, en la distribució de les tasques, en la dinàmica de les reunions i/o debats, etc.).

8.4. Qüestionari pels participants en els grups de discussió

1. Edat: _____

2. Sexe

- Home
- Dona

3. Quin Grau estàs fent?

- ADE
- ECO
- IBE
- Management
- Doble Grau

4. Quin curs?

- Segon
- Tercer
- Quart

5. Si us plau, esmenta les assignatures optatives de les quals t'has matriculat fins l'actualitat (només estudiants de 3er o 4rt curs):

6. Com avaluaries el teu grau de satisfacció amb els teus estudis en una escala del 0 al 10? (marca la casella corresponent)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

7. Com avaluaries la teva predisposició a participar oralment a les classes magistrals?

- Sempre que vull, ho faig.
- Participo sovint, encara que no sempre que tinc un comentari o pregunta.
- Participo poc sovint.
- Només participo si és obligatori fer-ho.

8. Com avaluaries la teva predisposició a participar oralment a les classes de seminaris?

- Sempre que vull, ho faig.
- Participo sovint, encara que no sempre que tinc un comentari o pregunta.
- Participo poc sovint.
- Només participo si és obligatori fer-ho.

9. Podries anomenar 3 autors i 3 autores que hàgiu tractat al llarg del grau, en qualsevol assignatura?

AUTOR 1:

AUTORA 1:

AUTOR 2:

AUTORA 2:

AUTOR 3:

AUTORA 3:

10. T'has sentit discriminat/da en alguna ocasió per raó de gènere (pel fet de ser home o dona, o per la teva identitat sexual) a la universitat?

- No
- Sí. Per qui? (pot ser multiresposta)
 - Per professorat
 - Per companys/es
 - Pel personal administratiu de la universitat
 - Altres _____

11. Formes part d'alguna(s) associació, assemblea o sindicat d'estudiants a la universitat?

- No
- Sí. Quin(s)? _____

12. Ets representant d'estudiants a la UPF?

- No
- Sí. De quin tipus?
 - Delegat/da
 - Representant estudiantil al Claustre i/o la Junta de Facultat
 - Altres òrgans?

8.5. Justificació econòmica

JUSTIFICACIÓ PLAQUID 2015-2016	
CENTRE/DEPARTAMENT	Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales
SEGMENT IQD	IQDCEEM

NÚM. PLAQUID	PROFESSORA	Import ajut
	ESTER OLIVERAS	2000,00

Núm sol·licitud	Concepte de despesa	Import
S-374495D	Conveni de pràctiques per anàlisi de dades i informes-Marina Muñoz	1070,00
S-374495D	Pròrroga del conveni de pràctiques de la Marina Muñoz	530,00
S-374731S	Vals ABACUS per alumnes participant a una enquesta Forum	170,00
S-387423B	Bibliografia per projecte d' innovació docent	28,84
S-387423B	Bibliografia per projecte d' innovació docent	23,63
S-387423B	Bibliografia per projecte d' innovació docent	18,72
S-387423B	Bibliografia per projecte d' innovació docent	79,00
Total despesa aplicada		1920,19